

بررسی تطبیقی حمایت از شهود در قانون آیین دادرسی کیفری ایران و منشور شهود انگلستان

غلامحسن کوشکی* زهرا امینی**

(تاریخ دریافت: ۹۶/۱/۲۶ تاریخ پذیرش: ۹۶/۵/۳۰)

چکیده؛

از شاهد به عنوان چشم و گوش نظام عدالت کیفری یاد می کنند. مشارکت شاهد زمینه‌ی کشف جرم و در نهایت تأمین امنیت را در جامعه به ارمغان می آورد. لذا اتخاذ سیاستی حمایتی می تواند بسترساز مشارکت فعال شاهد در فرآیند کیفری قلمداد گردد. از این رو در حقوق انگلستان سندی به منظور احصاء قواعد رفتاری مناسب در قبال شهود در کنار قواعد عمومی به نام «منشور شاهد» تخصیص یافته است. در این سند به صورت شفاف تر از قواعد آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ و آیین نامه اجرائی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴، در گام نخست در راستای حمایت از تمامیت جسمانی و مادی شهود قواعدی به منظور آموزش، اختصاص مأموران ویژه و جبران تمامی خسارات وارده بر شهود پیش بینی شده است. از سوی دیگر در هر دو نظام، قواعد و استانداردهای رفتاری با هدف حمایت از حیثیت معنوی شاهد و تکریم جایگاه او در فرآیند کیفری و نیز ارائه خدمات مشاوره‌ای و اطلاع رسانی به موقع و برخورد محترمانه و عادلانه با شاهد اختصاص یافته است. افزون بر این، در نظام حقوقی انگلستان حمایتی افتراقی و اختصاصی در شهود جرائم خشونت بار و سازمان یافته صورت گرفته است. اختصاص ضمانت اجراهای مؤثر برای حسن جریان حمایت از شهود از مهم ترین نیازهای نظام حقوقی دو کشور است.

واژگان کلیدی: تدابیر حمایتی، شهود و مطلعان، منشور شهود انگلستان، قانون آیین دادرسی

کیفری

* استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه علامه طباطبائی.

** دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول):

مقدمه

شاهد یکی از کنشگران اصلی نظام دادرسی کیفری به شمار می‌رود که نقش برجسته‌ای در سرنوشت دعاوی کیفری بر عهده دارد. اهمیت نقش و مشارکت شاهد در فرآیند دادرسی کیفری به حوزه‌ی «دلیل» برمی‌گردد، زیرا یکی از مهم‌ترین ادله‌ای که در نظام‌های قضایی از آن فراوان استفاده می‌شود، تحصیل شهادت شهود است؛ بنابراین شهود با مشارکت خود در فرآیند کیفری به مثابه‌ی چشم و گوش دستگاه عدالت کیفری قلمداد می‌شود (آشوری، ۱۳۸۵، ص ۱۱۳). هرچند که اعتبار شهادت شهود به‌عنوان یکی از دلایل پر استفاده در نظام قضایی به علت وجود سوگیری احتمالی و روابط پیشین شاهد با طرف دعوا و نیز خطای دید، ممکن است مورد تردید واقع گردد (حسامی، ۱۳۸۷، ص ۷۱)، ولی با این وجود با توجه به واقعیت‌های عملی و ضرورت کشف جرم و تأمین امنیت در جامعه، هنوز به‌صورت گسترده از این دلیل جهت اثبات جرائم استفاده می‌شود.

در حقوق اسلام بر ضرورت ادای شهادت بسیار تأکید شده است؛ تا جایی که حتی نقل‌هایی بر وجوب آن وجود دارد^۱ (زراعت، ۱۳۸۸: ۳۴۲).

صرف نظر از قولی که بر وجوب ادای شهادت دلالت دارد، اسلام بر ادای شهادت بسیار تأکید دارد.^۲ از سوی دیگر، اقوال و قواعدی در خصوص مراقبت از ضرر رسیدن به افراد وجود دارد. برای مثال، آیه ۲۸۲ سوره بقره که خداوند فرموده‌اند: «نباید به کاتب و شاهد زبانی وارد آید» و

۱. فلو قُفِدَ سواه فیما یثبت به وحده ولو مع الیمین، أو کان تمام العدد تعین الوجوب کغیره من فروض الکفایه إذا لم یقم به غیره (شهید ثانی، ۱۳۸۹، ص ۳۵۹).

۲. آیات و روایات متعددی در مورد ضرورت ادای شهادت وارد شده است که اگر وجوب ادای شهادت را از آن‌ها استنباط نکنیم، حداقل می‌توان به مهم و مؤکد بودن آن در نزد شارع پی برد. از جمله آن‌ها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد. «شهادت را کتمان نکنید و هر کس آن را کتمان کند قلبش گناهکار است» (سوره بقره/۲۸۳) و یا در آیه ۲۸۲ سوره بقره که خداوند می‌فرماید: «و شاهدان چون به شهادت دعوت شوند، نباید از شهادت خودداری کنند».

قاعده کلی لاضرر که مانع از ادای شهادت در صورت وجود ضرر برای شاهد یا خانواده وی می‌شود.^۱

بنابراین در مقام جمع این دو مهم و به منظور عمل به هردو، باید اقدامات و حمایت‌هایی برای شهود و خانواده آن‌ها به عمل آورد. با وجود چنین حمایت‌هایی است که شهود می‌تواند بدون ضرر و آسیبی، به انجام آنچه شارع بر آن تأکید داشته، مبادرت ورزند. علاوه بر آن، از باب وجوب مقدمه واجب باید گفت، وقتی شارع بر انجام امری تأکید می‌ورزد و یا انجام آن را واجب می‌داند، عقلاً باید تدارک مقدمات آن نیز برای وی مهم باشد؛ چراکه بدون انجام و تدارک مقدمات، انجام موکد مقدور نخواهد بود. به عبارت دیگر عقلاً قبیح است که شاهد را ملزم به ادای شهادت یا حداقل حضور در دادگاه برای ارائه شهادت و کمک به تحقق عدالت نمود، اما هیچ‌گونه حمایتی از او به عمل نیاورد و وی را به حال خود رها نمود تا هرگونه ضرر و آسیبی را متحمل شده و به جان بخرد.

از این‌رو در سیاست‌گذاری‌های کیفری، تلاش می‌شود که از حضور و مشارکت شاهد بیشتر بهره‌مند گردند. لازمه تحقق چنین امری ایجاد بسترهای لازم و مناسب برای نقش‌آفرینی شاهد است. یکی از این بسترها، وجود تدابیر و اقدامات حمایتی از شهود است تا آن‌ها بتوانند بدون هیچ‌گونه دغدغه و یا ترسی در نظام عدالت کیفری مشارکت نمایند. به دیگر سخن حمایت از شهود و بهره‌گیری از مشارکت آن‌ها مختص نظام حقوقی اسلام و ایران نیست.

بر این اساس در قوانین دادرسی کیفری کشورهای مختلف تلاش شده است که بر اساس شرایط و مقتضیات خود، تدابیر و برنامه‌های حمایتی گوناگونی به شهود اختصاص داده شود. انجام مطالعات تطبیقی در این زمینه می‌تواند مسیرهای نوین و متنوعی فراروی قانون‌گذاران قرار دهد. در همین راستا، در این نوشتار کوشیده می‌شود که تحولات نظام تقنینی در زمینه آیین

۱. يجب الأداء مع القدرة علی الکفایة إلا مع خوف ضرر غیر مستحق (شهید ثانی، ۱۳۸۹: ۳۶۰)

دادرسی کیفری ایران با منشور شاهد در حقوق انگلستان که یکی از اسناد حمایتی از شهود قلمداد می‌شود، تطبیق داده شود.

بر همین اساس در ماده ۶ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ بر رعایت و تضمین حقوق شاهد به‌عنوان یکی از اشخاص درگیر در فرآیند دادرسی کیفری تأکید گردیده است و در ادامه و ضمن مواد بعدی حمایت‌های متنوع و گوناگونی از شهود به عمل آورده است که می‌تواند نویدبخش تقویت رویکرد حمایتی از شاهد به شمار رود.

در نظام دادرسی انگلستان در کنار قواعد عمومی مرتبط با حمایت از شهود^۲، منشور شاهد^۳ در حقوق انگلستان تهیه و تدوین گردیده است^۴، نیاز مبرم دستگاه قضایی انگلستان به مشارکت فعال شهود در فرآیند دادرسی کیفری و نیز عدم کفایت مقررات عمومی می‌تواند از جمله علل تدوین منشور شهود قلمداد گردد.

مهم‌ترین دغدغه‌ای که در تنظیم این منشور مورد نظر بوده است، تشویق شهود به همکاری برای کشف و اثبات هرچه بیشتر جرایم و جلوگیری از ورود آسیب (جسمی و روانی و مالی) به آن‌ها در نتیجه ارائه شهادت است. در واقع با عملیاتی شدن مفاد و محتوای این منشور امید می‌رود که در نظام قضایی انگلستان، شهود بیشتری و با آرامش خاطر قابل توجهی در فرآیند دادرسی مشارکت نمایند. این منشور، مجموعه استانداردهایی است که شاهدان وقایع کیفری در «انگلستان و ولز» می‌توانند در هر مرحله از جریان تعقیب کیفری از هر یک از ارائه‌کنندگان خدمات درگیر در سیستم عدالت کیفری، انتظار داشته باشند.

۱. ماده ۶ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲: «متهم، بزه دیده، شاهد و سایر افراد ذی‌ربط باید از حقوق خود در فرآیند دادرسی آگاه و سازوکارهای رعایت و تضمین این حقوق فراهم شود».

2. Coroners and Justice Act 2009 - The Criminal Procedure Rules, 2015 - Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999.

3. The Witness Charter

۴. برای دسترسی به منشور شهود، به سایت www.gov.uk مراجعه شود.

این منشور، برای نخستین بار در اول مارس ۲۰۰۸ توسط وزارت دادگستری انگلستان تهیه و منتشر شده و در ۱۰ دسامبر ۲۰۱۳ مورد اصلاح و بازنگری قرار گرفته شده است. آنچه در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است همین متن اصلاح شده می‌باشد. حمایت‌های موجود در این منشور در قالب ۲۱ استاندارد ذکر شده که هر یک شامل تدابیر کمک‌کننده و حمایتی متعددی می‌باشد. استانداردهای این منشور جنبه ارشادی دارند و قانوناً الزام‌آور نیستند و به‌عنوان سطحی از خدماتی که شما می‌توانید به‌عنوان یک شاهد انتظار داشته باشید، وضع شده‌اند.

مهم‌ترین پرسشی که این نوشتار با آن روبه‌روست این است که مهم‌ترین تدابیر، برنامه‌ها و اقدامات قابل‌تصور برای حمایت از شهود کدام است؟ هر یک از دو نظام حقوقی با توجه به تحولات قانونی پیش روی خود چگونه توانسته‌اند از این ظرفیت‌ها استفاده نمایند؟

در نهایت باید تصریح کرد که حمایت‌های مادی و معنوی و نیز اتخاذ تدابیر اختصاصی از قبیل گمنام تلقی نمودن شهود در جرائم سازمان‌یافته و خشونت‌بار از جمله مصادیق رویکرد حمایتی نسبت به شاهد هستند که در تمامی مراحل دادرسی کیفری از کشف تا اجرای احکام نیازمند حمایت و پشتیبانی معنوی و مالی و بودجه‌ای می‌باشند. در نتیجه، ادای شهادت باعث می‌شود تا گروه‌های بزهکار هرچه سریع‌تر شناسایی، تعقیب و متلاشی شوند و قاضی بتواند بدون اطاله دادرسی، رأیی مناسب و منطبق با موازین صادر کند. از بین رفتن گروه‌های بزهکارانه و کاهش میزان جرایم و صدور حکم عادلانه، ثبات اقتصادی - امنیتی - روانی را برای جامعه به ارمغان خواهد آورد. (مؤذن‌زادگان؛ رئوفیان نائینی، ۱۳۸۹: ۲۰۷) حال برای اینکه بتوان از اظهارات شهود و مطلعین در راستای تکمیل تحقیقات و کشف حقیقت و گسترش عدالت سود جست و از آثار زیان‌بار خودداری از ادای شهادت، ادای شهادت دروغ و یا انکار شهادت در جامعه جلوگیری به عمل آورد، باید این اطمینان را در وجود آن‌ها ایجاد کرد که در نتیجه ارائه اظهارات خود و ادای شهادت، هیچ زیان مادی و معنوی متوجه آن‌ها نخواهد شد؛ که این امر مستلزم اتخاذ تدابیری در جهت حمایت همه‌جانبه از شهود می‌باشد. با وجود این حمایت‌ها، میل و رغبت شهود جهت همکاری با دستگاه‌های قضایی - پلیسی تقویت می‌گردد و نهایتاً کمک

قابل توجهی به کشف جرایم و شناسایی مجرمان، گسترش عدالت، حفظ نظم و امنیت و آزادی- های فردی و آرامش روانی در اجتماع، به عمل می آید. بر این اساس مجموعه مطالب این نوشتار در چهار بند الف: مفاهیم و قلمرو ب: حمایت های جسمانی و مادی ج: حمایت های روانی د: تسهیلات ویژه برای شهود با شرایط خاص، در پرتو مطالعه تطبیقی قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ با منشور شهود حقوق انگلستان ارائه می گردد.

۱. مفاهیم و قلمرو؛

۱-۱. مفاهیم

شاهد در لغت به معنی گواه، حاضر و کسی که امری یا واقعه ای را مشاهده کرده باشد آمده است (معین، ۱۳۷۱: ۲۰۰۶)، اما در اصطلاح حقوقی، تعریف واحدی از شاهد وجود ندارد و به همین جهت در اسناد بین المللی هم تعریفی از شاهد وجود نداشته و نظام های حقوقی مختلف در تعریف شاهد اختلاف نظر دارند.^۱ (Gaurav Gupta, 2001: p. 2)

در واژه نامه آکسفورد، شاهد^۲ در لغت کسی است که یک حادثه - معمولاً جرم یا تصادف- را می بیند^۳ و در اصطلاح حقوقی، شخصی است که در دادگاه، اظهاراتی را درباره آنچه او می داند یا دیده است، بیان می کند^۴ (www.OxfordDictionaries.com/Definition of witness in English).

در بخش ۱۸،^۵ Crime pr که به اقدامات حمایتی از شهود به منظور ارائه شهادت، اختصاص داده شده است، در بند ۱۸،۲، در بیان معنی شاهد این گونه گفته شده است «هر کسی (غیر از متهم) که

۱. برای اطلاع بیشتر از مفهوم شاهد رجوع شود به: (کازمی و طهماسبی، ۱۳۹۰: ۲۶)، (امامی، ۱۳۴۶، جلد ۶: ۱۹۹)،

(آخوندی، ۱۳۷۲، جلد ۲: ۱۲۸)، (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۴: ۳۷۳)

2. witness

3. A person who sees an event, typically a crime or accident

4. law : a person who makes a statement in a court about what he or she knows or has seen

5. The Criminal Procedure Rules

برای کمک به تشریح وضعیت و کشف حقیقت دعوت شده است»^۱ (The Criminal Procedure Rules, 2015, p.136).

منشور شهود در انگلستان برای همه شهود و تمام افرادی که عنوان شاهد دارند، به کار می‌رود؛ اما این تدابیر فقط اختصاص به شهود ندارد؛ برای مثال برخی از این اقدامات برای حمایت از بزه-دیدگان نیز به کار می‌رود، همان‌گونه که در مجموعه مقررات اجرایی حمایت از بزه‌دیدگان^۲ به تفصیل ذکر شده است. این منشور، هم شهود متهم و هم شهود شاکی را پوشش می‌دهد؛ اما در برخی موارد جزئی مشاهده می‌شود که اقدامات حمایتی هر یک تفاوت اندکی با دیگری دارد که در متن به آن‌ها اشاره خواهد شد.

ارائه‌کنندگان خدمات به وسیله این منشور عبارت‌اند از:

پلیس، خدمات دادستانی سلطنتی (cps)^۳، اعضاء و کارکنان خدمات دیوان و دادگاه‌های HM (HMCTS)^۴، خدمات شهود^۵ و وکلای مدافع؛ اما کار قضات و مجستریت‌ها تحت پوشش این منشور قرار نمی‌گیرد (1: The Witness charter, 2013).

۲-۱. قلمرو

یکی از موضوعات مهم در بحث حمایت از شهود این است که این چتر حمایتی تا چه میزان گشوده می‌شود و چه محدودیت‌هایی آن را فرا می‌گیرد؟ با توجه به متفاوت و نامحدود بودن نیازهای شهود، نمی‌توان حمایت از این نیازها را محدود به قلمرو خاصی دانست؛ شاید محدودیت امکانات موجود در راستای اجرایی کردن تدابیر حمایتی و حقوق دفاعی متهم بتواند حدودی برای این قلمرو محسوب شود. بسیاری از تدابیر حمایتی از شهود برای اجرایی شدن ممکن است نیاز به امکانات و تجهیزات خاصی داشته باشند که فقدان آن‌ها محدوده حمایت از شهود را تنگ

1. Anyone (other than a defendant) for whose benefit an application, direction or order is made
2. code of practice for victims of crime
3. the crown prosecution service
4. Her Majesty's Courts and Tribunal service
5. the Witness service

و دست عوامل عدالت کیفری را برای حمایت از شهود خواهد بست. همچنین همان گونه که در تبصره ۲ ماده ۲۱۴ ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲ مقرر شده تا جایی می توان از شهود حمایت به عمل آورد که به حقوق دفاعی متهم لطمه وارد نیاید.

هم در منشور شهود و هم در قانون آیین دادرسی کیفری، مقرراتی دیده می شود که حکایت از این امر دارند که قلمرو حمایت از شهود محدود به نیازهای آنها می باشد. تمام عوامل عدالت کیفری از ابتدا تا انتها، باید در بدو ورود، نیازهای شهود را ارزیابی کرده و تمام نیازهای حمایتی آنها را تا جایی که با حقوق متهم منافات نداشته باشد و امکانات یاری دهد، پاسخ دهند؛ بنابراین حتی ممکن است چتر حمایت از شهود، از شخص شاهد گسترده تر شده و بستگان وی را نیز پوشش دهد (کاظمی و طهماسبی، ۱۳۹۰: ۳۴). در همین راستا منشور شهود در استاندارد ۴ مقرر می دارد: «زمانی که شما درحالی که ارائه اظهارات به پلیس هستید، آنها ارزیابی های اولیه از نیازهای شما را به عنوان شاهد به عمل خواهند آورد. برای مثال: چه زبانی دارید، زمان و چگونگی برقراری ارتباط و اینکه چه نیازهای ارتباطی ممکن است داشته باشید. پلیس نظر شما را در مورد اقدامات ویژه ای که ممکن است در طول تحقیقات و در مرحله دادگاه در ارائه شهادت بهتر به شما کمک کند، مطالبه خواهد کرد. آنها همچنین جستجو خواهند کرد که شما برای حضور در دادگاه چه تدابیر دیگری ممکن است نیاز داشته باشید. از اطلاعات دریافت شده از شما برای تصمیم گرفتن درباره چگونگی پیش برد تحقیقات پرونده و اطمینان از اتخاذ تدابیر متناسب با نیازهای شما، استفاده خواهد شد.»

در قانون آیین دادرسی کیفری نیز در مواد ۹۷^۱ و تبصره ۱ ماده ۲۱۴ به انجام تدابیر لازم و مورد نیاز شهود اشاره شده است.

۱. ماده ۹۷ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲: «بازپرس به منظور حمایت از بزه دیده، شاهد، مطلع، اعلام کننده جرم یا خانواده آنان و همچنین خانواده متهم در برابر تهدیدات، در صورت ضرورت، انجام برخی از اقدامات احتیاطی را به ضابطان دادگستری دستور می دهد...»

۲. حمایت‌های جسمانی و مادی؛

مرسوم‌ترین حمایت از شاهد حمایت‌های جسمانی و مادی است. تا شاهد احساس امنیت نکند و بسترهای امنیت او فراهم نشود، وی نمی‌تواند در فرآیند دادرسی کیفری مشارکتی فعال و سازنده داشته باشد. بر این اساس در صدر حمایت‌های قابل تصور نسبت به شاهد، تأمین تمامیت جسمانی شهود و حمایت‌های مادی قرار می‌گیرد.

۲-۱. تأمین تمامیت جسمانی شهود

اغلب افراد اجتماع به دنبال یک زندگی آرام و به‌دوراز هر گونه نگرانی احتمالی هستند و هرگاه در سیر زندگی خود، احساس خطر یا ناامنی نمایند، طبیعتاً از آن خطر دوری می‌جویند؛ حال اگر شهروندی که در مقام همکاری با عدالت، حاضر به ادای شهادت شده، آرامش و امنیت خود را در خطر ببیند، تمایل او به ادای شهادت کاسته خواهد شد و در این میان امنیت جسمانی و فیزیکی باید در صدر این حمایت‌ها قرار گیرد.

بر همین اساس در بند «ب» ذیل ماده ۱ آیین‌نامه اجرائی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴، خطر جانی را هرگونه خطر وارد شدن صدمه به تمامیت جسمانی قلمداد کرده است و ماده ۱۳ منشور حقوق شهروندی^۲، به تأمین امنیت جانی به‌عنوان حق شهروندان، تصریح نموده است. بنابراین، باید تدابیری اتخاذ نمود تا شهود بدون هراس از خطرات احتمالی نسبت به جسم خود، به ادای شهادت مبادرت ورزند. ازجمله این تدابیر، اخفا هویت شهود و اتخاذ تدابیر حفاظتی می‌باشد؛ که در ادامه هر یک به تفصیل بررسی خواهند شد.

۱. ماده ۱۳ منشور حقوق شهروندی: «هر شهروندی حق دارد از امنیت جانی، مالی، حیثیتی، حقوقی، قضایی، شغلی، اجتماعی و نظایر آن برخوردار باشد. ...»

۲. منشور حقوق شهروندی در ۱۲۰ ماده در ۱۳۹۵/۹/۲۹ در همایش قانون اساسی و حقوق ملت با حضور رئیس‌جمهوری و جمع کثیری از حقوق‌دانان و اساتید رونمایی و به امضاء رئیس‌جمهور رسید.

۱-۱-۲. از طریق اخفا هویت شاهد

اکثر محققان بین‌المللی، بر این اعتقادند که بهترین راه حمایت از شهود، سری بودن تحقیق و عدم افشای هویت آن‌هاست (لوک والین، ۱۳۸۵، ص ۴۲).

حضور در مراجع قضایی در زمان ادای شهادت، بهترین فرصت برای گروه بزه‌کار می‌باشد که با شناسایی شاهد و اطلاع از هویت وی، در مقام انتقام از وی برآیند و یا با آسیب رساندن به تمامیت جسمانی او، مانع ارائه اظهاراتش شوند؛ بنابراین برای جلوگیری از آسیب رسیدن به شهود در مواقعی که بیم چنین خطری وجود دارد و یا منصرف کردن آن‌ها از ارائه شهادت، باید تمام اقدامات لازم و مناسب در جهت مخفی ماندن هویت شهود به عمل آید. بدین ترتیب با مخفی ماندن هویت شهود و در نتیجه عدم اطلاع از هویت او، نمی‌توان به او آسیب و یا صدمه‌ای وارد کرد.

قبل از بررسی تدابیر فوق‌الذکر، ذکر دو نکته در مورد اخفا هویت شهود ضروری می‌باشد. نکته اول اینکه، با توجه به فحوای ماده ۳۵۲ قانون آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲، نمی‌توان غیرعلنی کردن دادرسی را یکی از طرق جلوگیری از افشاء هویت شهود دانست. با توجه به اینکه علنی بودن محاکمات از اصول اساسی رسیدگی محسوب می‌شود و در اصل ۱۶۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی و ماده ۵۹ منشور حقوق شهروندی^۱ بر آن تأکید شده است، جز در موارد مصرحه در قانون و اکتفا به قدر متیقن نمی‌توان از آن عدول کرد. ماده ۳۵۲ ق.آ.د.ک بعد از اشاره به اصل علنی بودن دادگاه، در بند ب، در مقام بیان استثناء وارد بر این اصل چنین مقرر نموده است: «علنی بودن، مخل امنیت عمومی یا احساسات مذهبی یا قومی باشد.» با توجه به اینکه اخلاص در امنیت شاهد یا حتی شهود، عرفاً نمی‌تواند جنبه عمومی داشته باشد و مصداق امنیت عمومی در نظر گرفته

---

۱. ماده ۵۹ منشور حقوق شهروندی: «اصل، برگزاری علنی محاکمات است و شهروندان حق دارند در صورت تمایل در جلسات رسیدگی حضور یابند. موارد استثناء صرفاً به حکم قانون می‌باشد.»

شود، برخلاف آنچه برخی به آن اشاره کرده‌اند^۱ براساس ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲، برای جلوگیری از افشاء هویت شهود، نمی‌توان بر استثناء مقرر در بند ب ماده ۳۵۲ ق.آ.د.ک استناد کرد.

علاوه بر آن، غیرعلنی کردن محاکمه به منظور جلوگیری از افشاء هویت شهود، ناقض حقوق دفاعی متهم می‌باشد؛ بنابراین برای جلوگیری از افشاء هویت شهود نمی‌توان به غیرعلنی کردن دادرسی متوسل شد، بلکه باید از تدابیر دیگری که در ذیل اشاره خواهد شد، استفاده کرد. افزون بر این استدلال‌ها آنچه در این خصوص اهمیت دارد، مخفی ماندن هویت شاهد نسبت به متهم است و غیرعلنی کردن دادرسی، ما را در دستیابی به این هدف کمک نمی‌کند. در اینجا باید از اصل «سری بودن تحقیقات» که تضمین کننده عدم دسترسی و اطلاع متهم نسبت به هویت شاهد است، بهره جست. رویه‌ی دادگاه‌های ایران نیز در همین راستا گام نهاده و در عمل کمتر مشاهده می‌شود که دادگاه‌ها برای حمایت از شهود به غیرعلنی کردن محاکمه مبادرت ورزند بلکه بیشتر تمایل به استفاده از روش‌های حمایتی دیگر همچون شهادت به صورت انفرادی و در اتاق قاضی، مشاهده می‌شود.

در انگلیس نیز رویه‌ی قضایی مشابهی وجود دارد و دادگاه‌ها به منظور حمایت از شهود، بر چنین اصل مهمی، خدشه وارد نمی‌کنند. سیستم حقوقی در انگلیس هم در مرحله تحقیقات و هم در مرحله دادرسی بر پایه نظام حقوقی اتهامی استوار است؛ یعنی هم تحقیقات و هم دادرسی به صورت علنی و شفاهی صورت می‌گیرد (جی. آر. اسپنسر، ۱۳۸۴: ۱۳۳ و ۱۳۴)؛ بنابراین شاهد و طرفین دعوا به صورت شفاهی و با حضور سایر افراد در گیر در پرونده و حتی حضور شهروندان، دلایل و مدارک خود را به پلیس قضایی این کشور ارائه خواهند کرد. اگرچه به منظور حمایت از شهود، دادرسی علنی به صورت کلی به دادرسی غیر علنی تبدیل نخواهد شد، اما ممکن است

۱. رجوع کنید به: مؤذن زادگان، حسنعلی، رئوفیان نائینی، حمید، «حمایت از امنیت شهود در فرآیند دادرسی کیفری»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی، ۱۳۸۹، ص ۲۰۹ و باقری نژاد، زینب، «حمایت از شهود در فرآیند کیفری»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۱۳۸۷، ص ۱۱۴.

فقط در برخی موارد استثنایی بازجویی از شهود به صورت خصوصی انجام گیرد^۱ (The Witness charter, 2013: 15).

نکته قابل ذکر دیگر در ارتباط با اخفا هویت شهود، تعارض آن با حقوق دفاعی متهم می باشد. در نظام حقوقی انگلیس، در مواردی از قبیل ارائه شهادت از روی غرض ورزی، ارائه اظهارات متناقض با اظهارات قبلی، داشتن محکومیت قبلی و ناتوانی ذهنی شاهد، می توان به اعتبار شهادت ارائه شده توسط شاهد، خدشه وارد آورد (Martin Hannibal, Lisa Mountford, 2010-2011: 303). در حالی که استفاده از این حق برای ذینفع از جمله متهم، مستلزم آگاهی وی از مشخصات و هویت شاهد و اظهارات او می باشد. همین نکته در حقوق ایران نیز مطرح می شود و این سؤال را به ذهن متبادر می سازد که آیا اخفا هویت شهود، به حق متهم مبنی بر جرح شهود و حق پرسش متهم از شهود لطمه وارد نمی سازد؟ در پاسخ به این پرسش باید گفت، اگرچه در ظاهر چنین تعارضی دیده می شود اما با کمی تأمل و به کار بستن تکنیک‌هایی خاص در عمل می توان به جمع این دو مهم و حل این تعارض نائل آمد.

در مورد حق پرسش از متهم باید گفت، آنچه در راستای حفظ حقوق دفاعی متهم اهمیت دارد، آگاهی متهم از اظهارات شاهد است و این مستلزم مواجهه حضوری با شاهد و شنیدن مستقیم سخنان وی نیست. بلکه متهم می تواند از طریق واسطه‌ای مثل قاضی، وکیل مدافع و یا هر شخص موثق دیگر در سیستم رسیدگی و قرائت شهادت‌نامه، از مفاد اظهارات شاهد مطلع شده و به طرح سؤالات پردازد.

در مورد حق جرح شاهد نیز، می توان دادرس را ملزم دانست تا در مواردی که هویت شاهد پنهان است، به صورت ویژه و موشکافانه به بررسی شرایط شاهد پرداخته و نسبت به وجود شرایط لازم در وی یقین حاصل کند. بدین صورت دیگر نیاز به جرح شاهد توسط متهم نبوده و این حق تا حدود قابل توجهی مورد عنایت قرار می گیرد. (مؤذن زادگان، رئوفیان نائینی، ۱۳۸۹، ص ۲۱۱)

۱. در پرونده‌های جرایم جنسی، قاچاق انسان و در پرونده‌های خاصی که دادگاه اعتقاد داشته باشد کسی از طرف متهم ممکن است شاهد را تهدید کند، ارائه شهادت به صورت خصوصی انجام خواهد گرفت.

برخی از کشورها نیز در همین راستا، استفاده از اظهارات شاهد گمنام را در صورتی مجاز دانسته‌اند که شهادت تنها دلیل پرونده نباشد تا متهم تنها به دلیل عدم شناخت شاهد و ناتوانی در جرح او محکوم نگردد. به عبارت دیگر هیچ‌گونه محکومیتی نمی‌تواند صرفاً و فقط بر اساس اظهارات شاهد گمنام صادر شود^۱ (مؤذن‌زادگان، رئوفیان نائینی، ۱۳۸۹: ۲۱۱).

اینک در ادامه به بررسی هریک از اقدامات لازم در جهت اخفا هویت شهود پرداخته خواهد شد.

۲-۱-۱-۱. جلوگیری از مواجهه متهم با شاهد

به نظر می‌رسد، از جمله مهم‌ترین تدابیری که در راستای اخفای هویت شهود و در نتیجه تأمین امنیت جسمانی شهود، می‌توان اتخاذ نمود و در قانون نیز به آن تصریح شده، عدم مواجهه شهود با متهم است که در آیین‌نامه اجرایی مصوب ۱۳۹۴ به جزئیات اجرایی آن اشاره شده است. طبق تبصره ماده ۳ آیین‌نامه، مواجهه حضوری اعم است از مواجهه حضوری به صورت حضور فیزیکی شاهد یا مطلع و یا از طریق وسایل ارتباط از راه دور.

با توجه به اینکه با رویارویی شاهد و متهم - چه به صورت فیزیکی و چه از طریق ارتباط از راه دور - هویت شهود قابل شناسایی است، در صورت وجود احتمال خطر برای شهود در نتیجه افشاء هویت، مقام قضایی موظف می‌باشد از مواجهه آن‌ها جلوگیری به عمل آورد؛ مگر اینکه به نحوی با استفاده از تدابیری همچون تغییر قیافه، تغییر صدا و ... از شناخته شدن شاهد جلوگیری شود^۲ (Martin Hannibal, Lisa Mountford, 2010-2011: 295).

۱. ماده ۶۲-۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه

۲. S.26 Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999 مقرر می‌دارد: یک اقدام خاصی ممکن است برای پوشاندن شهود با کلاه‌گیس و لباس مبدل اتخاذ شود تا در طول شهادت پنهان بمانند. استاندارد ۱۰ پاراگراف اول: دادستان یا دفاع کننده نیز ممکن است حمایت‌های دیگری را با اجازه دادگاه، برای شهود ترتیب دهند. این حمایت‌ها ممکن است شامل کمک‌های خاصی برای اصلاح ظاهر شهود در جایگاه شاهد یا اتاق ارتباط زنده تلویزیونی باشد.

در همین راستا قانون آ.د.ک ۹۲، در ماده ۲۰۷ مقرر داشته است: «بازپرس از هریک از شهود و مطلعان جداگانه و بدون حضور متهم تحقیق می کند...» علاوه بر این ماده، قانون گذار در ماده ۲۰۶ ق.آ.د.ک به غیرعلنی بودن تحقیق و بازجویی از شهود و مطلعان قبل از رسیدگی در دادگاه، اشاره کرده است.

به نظر می رسد، یکی از اهداف قانون گذار از تقریر مواد فوق، جلوگیری از شناخته شدن هویت شهود و محتوای شهادت آن ها تا مرحله دادگاه باشد تا متهم و کسان او با اطلاع از محتوای شهادت و هویت شاهد، او را از ادای شهادت در دادگاه منصرف نکنند و یا خطری جسمانی برای وی ایجاد نکنند، اما همان گونه که ملاحظه می شود، عدم مواجهه شاهد با متهم که در مواد فوق به آن اشاره شده، مختص مرحله تحقیقات و پیش از دادرسی می باشد و قابلیت تعمیم به مرحله رسیدگی در دادگاه را نخواهد داشت. از مفهوم مخالف ماده ۲۰۶ ق.آ.د.ک این گونه برمی آید که تحقیق و بازجویی از شهود و مطلعان در مرحله رسیدگی در دادگاه علنی است. در توضیح مفهوم مخالف این ماده باید گفت که آن اشاره به یک اصل دارد که این اصل با توجه به فحوای ماده ۲۱۴ ق.آ.د.ک، تخصیص خورده است؛ بنابراین با توجه به بند الف ماده ۲۱۴ ق.آ.د.ک و تبصره ۳ آن باید گفت در صورتی که مواجهه شاهد و متهم در مرحله دادگاه، امنیت شهود را به مخاطره بیندازد، باید از مواجهه آن ها جلوگیری به عمل آورد؛ اما چگونگی انجام این عمل بر عهده خود مقام قضایی است^۱ که با توجه به امکانات و شرایط چه اقدامی را مناسب تشخیص می دهد. برای مثال او می تواند اظهارات شهود را قبل از برگزاری جلسه رسمی دادگاه در اتاق خود استماع کند و یا از مانعی - مانند پرده - برای این منظور استفاده کند و یا هر اقدام دیگری که این هدف را محقق می سازد. شاید رایج ترین روش حمایتی از شهود به دلیل کم در دسر بودن و کم هزینه بودن آن، همین باشد. به همین دلیل در رویه دادگاه ها بیشتر شاهد این نوع حمایت هستیم.

۱. ماده ۳۲۷ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲: «دادگاه می تواند از شهود به طور انفرادی تحقیق نماید و برای عدم ارتباط شهود با یکدیگر و یا با متهم اقدام لازم را انجام دهد...»

در منشور شهود اگرچه به طور صریح بر لزوم عدم مواجهه در موارد خطر اشاره نشده است اما اقداماتی ذکر شده که به همین منظور صورت می گیرد. در پاراگراف سوم از استاندارد ۱۴ این منشور مقرر شده است: «در صورت تقاضای شهود، افسران حفاظت دادگاه، شهود حاضر در ساختمان دادگاه را، به مکان‌های مستقل برای نگهداری هدایت خواهند کرد؛ اگر مکان مستقلی در دسترس نباشد، تدابیر دیگری اندیشیده خواهد شد.» ناگفته نماند، این مقرر مکن است در راستای اهداف دیگری همچون حمایت روانی از شهود و یا حفاظت از تمامیت جسمانی و جلوگیری از هجوم و صدمه به شاهد نیز اتخاذ شود.

همچنین در قسمت ابتدایی این منشور که به اقدامات اتخاذی برای شهود آسیب‌پذیر و مرعوب اشاره شده، شهادت دادن از پشت یک پرده پیرامون جایگاه شاهد در دادگاه^۱ و ارائه شهادت به صورت خصوصی و غیرعلنی^۲ از جمله این اقدامات، ذکر شده است؛ که البته ارائه شهادت به صورت خصوصی فقط در برخی موارد صورت خواهد گرفت. بر اساس این منشور بازجویی علنی از شهود، رکن ضروری دادرسی عادلانه به شمار می آید. در این وضعیت دادستان، وکلای مدافع و یا طرف دیگر دعوی با پرسش‌هایی، دقت و صداقت شهود را محک خواهند زد؛ اما بر این اصل استثنائاتی وارد شده است؛ در پرونده‌های جرایم جنسی، قاچاق انسان و در پرونده‌های خاصی که دادگاه اعتقاد داشته باشد کسی از طرف متهم ممکن است شاهد را تهدید کند، ارائه شهادت به صورت خصوصی انجام خواهد شد (Martin Hannibal, Lisa Mountford, 2010-2011: 294).

رویه قضایی در انگلیس نیز به همین ترتیب است که اصولاً تحقیقات و اخذ شهادت و سایر دلایل و مدارک در مرحله قبل از دادگاه، توسط پلیس قضایی به صورت علنی و شفاهی انجام می‌گیرد؛ اما پلیس در مواردی که حقوق و آزادی‌های شهروندان اقتضاء کند می‌تواند از گواهان

1. Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999 S.23
2. Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999 S.25

به طور انفرادی و خصوصی تحقیق کند (www.iclr.co.uk.law reports & case law search)
 .([ICLR])

۲-۱-۱-۲. محافظت از اطلاعات مربوط به هویت شهود

حتی اگر مقامات قضایی و مسئولین حمایت از شهود، تمام تلاش خود را در جهت عدم مواجهه متهم با شاهد به کار گیرند، در صورتی که از اطلاعات هویتی شهود محافظت به عمل نیاید، تمام تلاش آن‌ها در جهت عدم رویارویی متهم با شاهد بی فایده خواهد بود.

بنابراین یکی دیگر از اقدامات لازم در جهت اخفا هویت شهود به منظور تأمین امنیت جسمانی آن‌ها، تلاش برای محفوظ ماندن اطلاعات هویتی شهود از دسترس دیگران در طول رسیدگی می‌باشد. برای این منظور می‌توان اقداماتی از قبیل استفاده از اسامی مستعار، تغییر هویت و یا عدم درج مشخصات هویتی در پرونده و یا جلوگیری از دسترسی افراد به پرونده استفاده کرد^۱ (غلامپور و تدین، ۱۳۹۲: ۱۹۷).

در همین راستا مقنن در ماده ۴۰ ق.آ.د.ک، ضابطان را از افشاء اطلاعات مربوط به هویت و محل اقامت شهود و مطلعان، جز در موارد قانونی، ممنوع کرده است و در ماده ۶۳ ق.آ.د.ک برای تخلف از مقررات آن، ۳ ماه تا یک سال انفصال از خدمات دولتی تعیین نموده است. علاوه بر این ماده، قانون‌گذار در بند ب ماده ۲۱۴ ق.آ.د.ک، عدم افشاء اطلاعات مربوط به هویت، مشخصات خانوادگی و محل سکونت یا فعالیت شاهد یا مطلع را از جمله تدابیر لازم در جهت حمایت از شاهد یا مطلع دانسته است که بیم خطر جانی، مالی، حیثیتی بر وی می‌رود. در صورت تشخیص مقام قضایی مبنی بر وجود خطر و اتخاذ تصمیم به عدم افشاء اطلاعات شهود طبق ماده ۲۱۴ ق.آ.د.ک، حمایت از امنیت شهود می‌طلبد تا این تصمیم مطلق بوده و اطلاعات مزبور برای هیچ شخصی اعم از شاکی یا متهم یا وکیل آن‌ها یا سایر افراد قابل دسترسی نباشد. به همین منظور ماده ۱۲ آیین‌نامه اجرایی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴ مقرر می‌دارد: «مقام قضایی

۱. برای اطلاع بیشتر به "criminal litigation handbook, 2010-2011" مراجعه شود.

پس از تشخیص و اتخاذ تصمیم، به عدم افشای اطلاعات، مشخصات واقعی شاهد یا مطلع را بدون ثبت در پرونده، به واحد مقرر در ماده ۲ این آیین‌نامه ۱ اعلام نموده و برگه‌ای با کد مخصوص دریافت می‌دارد که در تمامی اوراق بازجویی و صورت‌جلسات، این مشخصات ذکر خواهد شد. احضار چنین شاهد و مطلعی با دستور مقام قضایی صرفاً از سوی واحد مذکور و از طریق ضابطانی که برای این امر اختصاص خواهند یافت صورت می‌گیرد. اهمیت این موضوع از نظر تدوین کنندگان منشور حقوق شهروندی نیز دور نمانده و در ماده ۶۰، به حفظ مشخصات هویتی به‌عنوان یک حق برای کلیه شهروندان اعم از متهم، محکوم، قربانی و شاهد و... اشاره کرده است. این شیوه حمایتی به دلیل هزینه‌بردار نبودن برای شاهد و دولت از یک سو و به‌زحمت نیفتادن شاهد برای ادای شهادت از سوی دیگر، در عمل و در رویه مورد استقبال مراجع قضایی اعم از دادگاه و دادسرا است.

علی‌رغم اهمیت این موضوع، منشور شهود اشاره‌ای به آن نداشته است؛ اما در s.86^۲ Coroners and Justice Act 2009 مقرر شده: در صورت اقتضاء، دادگاه می‌تواند، به‌منظور اطمینان از عدم افشاء هویت شاهد در جریان رسیدگی، دستورالعمل شاهد بی‌نام را تنظیم کند (s.86(1)).^۳

این دستورالعمل که انواع اقدامات مورد نیاز را تبیین خواهد کرد، شامل موارد زیر می‌باشد (Martin Hannibal, Lisa Mountford, 2010-2011: 296):

- محفوظ داشتن نام شاهد (s.86(2)(a))^۴
- جواز استفاده از نام مستعار (s.86(2)(b))^۵

۱. «واحد حمایت از امنیت شهود و مطلعان»

۲. قانون عدالت و پزشکی قانونی ۲۰۰۹.

3. The court may make an anonymous witness order where it considers appropriate to ensure the identity of a witness in the proceedings is not disclosed.

4. withholding a witness's name.

5. permitting the witness to use a pseudonym.

- پوشاندن شاهد (s.86(2)(d))^۱

- تغییر صدای شاهد از طریق فرکانس ها (s.86(2)(d))^۲

۲-۱-۲. اتخاذ تدابیر حفاظتی

در مواردی که هویت شاهد برای متهم شناخته شده است و احتمال آسیب به تمامیت جسمانی شاهد و خانواده وی می‌رود، برای تأمین امنیت آن‌ها و جلوگیری از ورود هرگونه آسیب از ناحیه متهم و اطرافیان او، باید اقدامات لازم را جهت محافظت از شهود و خانواده وی به عمل آورد؛ چراکه اگر انجام یک عمل عدالت‌خواهانه و انسان‌دوستانه بخواهد به قیمت صدمه به تمامیت جسمانی اشخاص تمام شود یقیناً نسبت به انجام آن دچار تردید خواهند شد. لذا باید با حفاظت از شهود این اطمینان را به آن‌ها داد که متهم قادر به ورود هیچ آسیبی نخواهد بود و در امنیت کامل به سر می‌برند.

این مهم از نظر قانون‌گذار دور نمانده و در تبصره ۱ ماده ۲۱۴ ق.آ.د.ک به آن اشاره شده است؛ این تبصره مقرر می‌دارد: «در صورت شناسایی شاهد یا مطلع حسب مورد توسط متهم یا متهمان یا شاکی و یا وجود قرائن و شواهد مبنی بر احتمال شناسایی و وجود بیم خطر برای آنان، بازپرس به درخواست شاهد یا مطلع، تدابیر لازم را از قبیل آموزش برای حفاظت از سلامت جسمی و روحی یا تغییر مکان آنان اتخاذ می‌کند.»

از دیگر تدابیر در این راستا می‌توان به استفاده از محافظین پلیس در داخل و خارج از جلسه دادرسی، در مسیر تردد شهود، در محل کار و سکونت آن‌ها (باقری نژاد، ۱۳۸۷، ص ۱۳۷)؛ در اختیار قرار دادن افشانه‌های دفاع شخصی؛ در اختیار قرار دادن تجهیزات تماس سریع با مراجع مربوط؛ نصب تجهیزات الکترونیکی حفاظتی مانند دوربین مداربسته در محل کار یا سکونت ایشان یا نصب درب‌های ایمنی و نظارت بر محتوای در حال انتقال ارتباطات غیرعمومی در سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی با رضایت کتبی آنان اشاره کرد که در ماده ۱۷ آیین‌نامه اجرایی

1. Screening the witness.
2. Disguising the witness's voice by modulation.

حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴ تصریح شده است. این ماده اتخاذ این تدابیر را بر عهده واحد حمایت از شهود و مطلعان قرار داده است تا با همکاری مرکز حفاظت - اطلاعات قوه قضائیه و ضابطان دادگستری به انجام رساند. اگرچه این شیوه می‌تواند حمایت مؤثری از شهود به عمل آورد اما متأسفانه به دلیل کمبود امکانات دولتی برای تحقق آن، در رویه دادگاه‌ها جز در جرایم بسیار مهم و سازمان‌یافته مشاهده نمی‌شود. مگر اینکه خود ذینفع به‌منظور رسیدن به هدف، با امکانات خصوصی خود به محافظت از شاهد اقدام کند.

علی‌رغم اهمیت حفاظت از تمامیت جسمانی شهود، منشور شهود تصریحی در این‌باره ندارد و شاید بتوان به‌طور غیرمستقیم از برخی استانداردها، آن را استنباط کرد؛ اما با وجود عدم تصریح منشور شهود به این مهم، در جریان رسیدگی در انگلستان، افسران پلیس به‌منظور حفاظت و تأمین امنیت جسمانی شهود و جلوگیری از حمله به وی، در دادگاه حضور آماده خواهند داشت (Martin Hannibal, Lisa Mountford, 2010-2011: 290).

۲-۲. حمایت‌های مالی

در جوامع کنونی، اشخاص برای گذران معیشت، مجبور به انجام کار هستند و تلاش آن‌ها نیز برای این است که به منافع اقتصادی بیشتری دست یابند، افراد غالباً از انجام هر کاری که مانع به‌دست آوردن درآمد گردد و یا هزینه‌های اضافی و غیر سودمند بر آن‌ها تحمیل کند، پرهیز خواهند کرد و از راه‌های مختلف و با اتخاذ تدابیر مناسب، سعی در نگهداری اموال و دارایی‌های خود خواهند داشت؛ بنابراین اگر شاهد به‌منظور ادای شهادت مجبور شود کار خود را تعطیل نماید و یا متحمل هزینه‌ای شود و یا متهم او را تهدید به از بین بردن اموال نماید، امکان اینکه شاهد از ادای شهادت امتناع ورزد، بسیار زیاد است. اگرچه برخی افراد بدون توجه به مال و ثروت

۱. پاراگراف اول از استاندارد ۱۴ منشور شهود مقرر می‌دارد: «افسران حفاظت از دادگاه، همه افراد را در هنگام ورود به دادگاه، جستجو خواهند کرد؛ آن‌ها می‌توانند، از هر کسی که ممکن است کار دادگاه را مختل کند یا یک تهدید برای امنیت دیگر حضار باشد، درخواست کنند تا بحث را ترک کند.»

و صرفاً در پاسخ به ندای وجدان خود مبنی بر کمک به اجرای عدالت، حاضر به ادای شهادت می‌شوند، اما تشویق شهود به انجام این کار، می‌طلبد تا در صورت ضرورت از آن‌ها حمایت‌های مالی به عمل آید (باقری‌نژاد، ۱۳۸۷: ۱۳۲).

از جمله حمایت‌های مالی که می‌توان از شهود به عمل آورد باید به پرداخت هزینه‌های رفت و آمد، خساراتی که در نتیجه ترک شغل بر او وارد شده و حمایت از اموال او اشاره کرد؛ که دو مورد اول هم در قانون آیین دادرسی کیفری ذکر شده و هم در منشور شهود. صرف نظر از مقرراتی که مالکیت شخصی را محترم و حق شهروندان ۱ به شمار می‌آورد، قانون آیین دادرسی کیفری در ماده ۲۱۵ در خصوص حمایت مالی از شهود، تکالیفی مقرر کرده است. توجه به مفاد این ماده نشان‌دهنده اهمیت حمایت مالی از شهود در دیدگاه قانون‌گذار است؛ چراکه وی در صدد بوده است تا در هر صورت خسارات وارده به شهود جبران گردد؛ لذا اگر متقاضی احضار، قادر به جبران خسارت نباشد یا بازپرس متقاضی حضور شاهد باشد، جبران خسارت از طریق اعتبارات مصوب قوه قضائیه صورت خواهد گرفت. با این وصف ایرادی که در این خصوص مطرح می‌شود این است که قانون‌گذار می‌بایست طبق یک قاعده عمومی هزینه‌های مرتبط با کشف جرم و از جمله هزینه‌های ناظر به تحصیل ادله که مصداق بارز آن شهادت شهود است، به صورت مطلق بر عهده حاکمیت و قوه قضائیه می‌گذاشت، بنابراین تحمیل این هزینه‌ها بر شاکی دور از منطوق حقوقی است. در همین راستا در بند «ت» ذیل ماده ۱ آیین‌نامه اجرائی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴ ضرر مالی را هرگونه صدمه به اموال یا حقوق مالی، قلمداد کرده است. اگرچه به صورت بالقوه این امکان برای شهود مقرر شده است اما با توجه به کاغذبازی و تشریفات اداری خسته‌کننده و طولانی، عملاً شهود از خیر آن گذشته و عطایش را به لقایش می‌بخشند.

۱- ماده ۷۵ منشور حقوق شهروندی: «حق مالکیت شخصی شهروندان محترم است. هیچ شخص یا مقامی نمی‌تواند مالکیت دیگری را سلب یا اموال او را مصادره یا ضبط یا توقیف کند یا نسبت به حقوق مالی یا مالکیت او ممانعت، مزاحمت یا محدودیت ایجاد کند، مگر به موجب قانون.»

منشور شهود نیز در چندین استاندارد ۱ به اشکال مختلفی به حمایت مالی از شهود تأکید داشته است. مهم‌ترین استاندارد در خصوص حمایت مالی از شهود، استاندارد ۲۰ است که در پاراگراف اول آن چنین آمده است: «اعضای دفتر شهود یا وکیل مدافع، در مورد امکان درخواست هزینه‌ها از خدمات دادستانی سلطنتی (CPS) شهود را مطلع خواهند کرد و می‌توانند در تکمیل درخواست به آن‌ها کمک کنند. در بیشتر پرونده‌ها شهود قادر خواهند بود برای دریافت هزینه‌های دادرسی که در حین رفت و آمد به دادگاه متحمل شده‌اند، اقدام کنند. شهود همچنین قادر خواهند بود برای جبران ضرر و زیان حاصله به خاطر حضور در دادگاه و ارائه شهادت، درخواست غرامت کنند؛ در صورتی که اگر شخص، شاهد متهم باشد، قادر نخواهد بود از خدمات دادستانی سلطنتی هزینه‌هایش را دریافت کند مگر اینکه دادگاه دستور خاصی در این باره صادر کند.»

این سند نیز همچون ماده ۲۱۵ قانون آ.د.ک بین شاهد متهم و شاهد شاکی تفکیک قائل شده است؛ اما آن گونه که از استاندارد مذکور در بالا برمی‌آید، تقاضای هزینه‌های شاهد شاکی از خدمات دادستانی سلطنتی به عمل می‌آید و همین نهاد است که باید اقدام به جبران آن کند و از خود شاکی هزینه‌ای از این بابت دریافت نمی‌شود، درحالی که در مورد شاهد متهم، فقط در صورت صلاحدید دادگاه و بعد از صدور دستور، می‌تواند از خدمات دادستانی سلطنتی تقاضای

۱. استاندارد ۱۰ پاراگراف دوم منشور شهود: خدمات شهود، به شما حمایت‌های روانی و سودمند به طرق ذیل ارائه خواهند داد: بند سوم- ارزیابی‌های کاربردی و سودمند از نیازها و خواسته‌های شما در دادگاه به عمل خواهند آورد؛ برای مثال کمک کردن در قالب هزینه‌ها و مخارج؛ استاندارد ۲۰ پاراگراف سوم منشور شهود: اگر شما به دلایل مالی در رسیدن به دادگاه یا از دادگاه، ناتوان هستید، شما باید جلوتر و در اسرع وقت واحد مراقبت از شهود را مطلع کنید؛ آن‌ها نیز CPS را مطلع خواهند کرد، کسی که می‌تواند پرداخت یا کمک هزینه سفر شما را ترتیب دهد. در این حالت اگر شما شاهد دفاع‌کننده هستید باید وکیل مدافع را مطلع کنید. اگر شما با احضاریه دعوت شده‌اید، به شما انتقال پول پیشنهاد خواهد شد تا اطمینان حاصل شود که شما می‌توانید حضور پیدا کنید.

جبران خسارت کند؛ اما یقیناً این به معنای ممانعت شاهد از تقاضای جبران خسارت از خود متهم نخواهد بود.

سومین تدبیر در جهت حمایت مالی از شهود که نه در قانون آیین دادرسی کیفری و نه در منشور شهود از آن سخنی به میان نیامده، حفاظت از اموال شهود در برابر تهدیدات متهم می باشد. اگرچه در قوانین عادی به طور خاص به این امر اشاره نشده اما در راستای احترام به حقوق اساسی افراد و اصل چهل و هفتم قانون اساسی که مالکیت شخصی را محترم می شمارد باید از دارایی های افراد در برابر تجاوز دیگران حمایت به عمل آورد.

۳. حمایت های روانی

شهود که یک بار با دیدن صحنه جرم، دچار شوک و آسیب روانی شده اند، ممکن است برای ارائه شهادت نیز به دلایل مختلفی چون عدم برخورد مناسب و محترمانه، ترس از افشای اطلاعات شخصی، عدم اطلاع و آشنایی با سیستم عدالت کیفری و یا اضطراب ناشی از صرف حضور در مرجع قضایی، مجدداً آزرده خاطر شوند (مهرآذین، ۱۳۹۴: ۱۰۸)؛ این رنجش به احتمال زیاد از تمایل آنها به همکاری با نظام عدالت خواهد کاست؛ بنابراین باید اقداماتی در راستای آماده کردن ذهنی شهود جهت حضور در دادگاه و کاهش اضطراب آنها و ایجاد آرامش روانی و آسودگی خاطر در آنها انجام داد؛ که در ذیل به برخی از این اقدامات اشاره خواهد شد. بر همین اساس در بند «پ» ذیل ماده ۱ آیین نامه اجرائی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴ خطر حیثیتی را هرگونه خطر ورود صدمه به تمامیت معنوی، اعم از آبرو و اعتبار، قلمداد کرده است.

۳-۱. رفتار عادلانه و محترمانه

شاهدی که وقت و هزینه اش را برای عدالت گستری صرف کرده است، انتظار برخوردی مناسب از عوامل اجرای عدالت دارد. «رفتار با شاهد یا بزه دیده باید با احترام بسیار بالایی صورت گیرد و این گونه تصور شود که آنان مهمانان مقدسی هستند» (Gautav Gupta, 2001: 6). برخورد

مناسب با شهود در تمامی مراحل دادرسی، می‌تواند باعث آرامش روانی آن‌ها و ایجاد تمایل برای همکاری با عوامل نظام دادرسی کیفری شود.

در منشور شهود یکی از مواردی که بسیار بر آن تأکید شده و در چندین استاندارد به آن اشاره شده است، نوع برخورد با شهود می‌باشد. برخورد عادلانه و محترمانه با شهود از دیدگاه این سند آنقدر حائز اهمیت بوده است که اولین پاراگراف از اولین استاندارد را به بیان آن اختصاص داده است. در این پاراگراف گفته شده است که باید با شهود، عادلانه، محترمانه و مطابق با نیازهایشان و صرف نظر از نژاد، مذهب، سابقه، جنسیت، سن و هر ناتوانی دیگری رفتار شود.

در پاراگراف بعدی همین استاندارد به حمایت‌های اضافی اشاره شده است تا دستیابی برابر شهود به اطلاعات و خدمات حمایتی تأمین شود. به همین ترتیب در سایر استانداردهای این منشور به چگونگی برخورد با شهود اشاره شده است.

ارائه یک خدمت محترمانه و عادلانه، رایگان و بی‌طرفانه؛ حمایت از شهود به منظور کنار آمدن با اضطراب‌هایی که ممکن است برای حضور در دادگاه داشته باشند؛ همراهی اعضای دفتر شهود^۱ با شاهد در داخل اتاق دادگاه یا اتاق ارتباط زنده تلویزیونی در طول مدت ارائه شهادت در صورت درخواست شاهد و اجازه دادگاه؛ ممانعت از اهانت طرف مقابل دعوی؛ امکان شکایت از ارائه‌کنندگان خدمات در صورت عدم رضایت شهود از سطح خدمات دریافتی و رسیدگی سریع و جدی و ارائه پاسخ واضح و روشن به شکایت شهود از جمله موارد مورد اشاره است.

در منشور حقوق شهروندی در چندین ماده^۲ به حق کرامت و برابری انسانی و مصونیت حیثیت و اعتبار شهروندان از تعرض، توهین و تحقیر تأکید شده است. در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نیز، اگرچه در قسمت مربوط به شهود و مطلعان، به‌طور خاص به چگونگی

1. witness service

۲. به مواد ۷، ۹، ۱۰، ۶۰ منشور حقوق شهروندی رجوع شود.

رفتار با آن‌ها اشاره نشده است؛ اما در قسمت کلیات این قانون، ماده ۷ به‌طور عام مقرر داشته است که تمام مقامات قضایی و ضابطان دادگستری و سایر اشخاصی که در فرآیند دادرسی مداخله دارند، باید در تمام مراحل دادرسی کیفری، حقوق شهروندی مقرر در قانون «احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵» را رعایت نمایند. در بند ۴ این قانون، بر رفتار مناسب و توأم با اخلاق و موازین اسلامی با اصحاب دعوا و مطلعان، تأکید شده است.^۱ نمونه‌هایی^۲ از رویه قضایی در رعایت کرامت شهود می‌توان به نحوه حضور مقامات به‌عنوان شاهد در دادگاه اشاره کرد. رویه در این خصوص بدین صورت است که به‌منظور حفظ حیثیت و شأن مقام فرماندار و دیگر مقاماتی که قانون‌گذار رسیدگی به اتهامات آنان را در مراجع قضایی متفاوتی در نظر داشته، احضار و جلب آنان به‌عنوان شاهد از طرف مرجع قضایی محل مقدور نخواهد بود (مجموعه نشست‌های قضایی مسائل آیین دادرسی کیفری ۱، ۱۳۸۷، ص ۶۰۹، نشست قضایی دادگستری نکا، بهمن ۸۵).

۱. بند ۴ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵: «با دادخواهان و اشخاص در مظان اتهام و مرتکبان جرایم و مطلعان از وقایع و کلا در اجرای وظیفه محوله و برخورد با مردم لازم است اخلاق و موازین اسلامی کاملاً مراعات گردد.»

۲. یکی دیگر از نمونه‌های این نوع حمایت در رویه قضایی می‌توان به نحوه حضور شهود و شهادت آن‌ها اشاره کرد. رویه در این خصوص به این صورت است که اگرچه امکان جلب شهود در صورت عدم حضور برای بار دوم بدون عذر موجه، وجود دارد اما بعد از حضور و تفهیم موارد گواهی، وی در شهادت یا سکوت مختار است و دادگاه‌ها شاهد را مجبور به شهادت نمی‌کنند و بعد از پایان جلسه، شاهد بلاقید آزاد است. رویه قضایی بدین صورت است که اگر شاهد به‌اجبار شهادت دهد، شهادتش معتبر نخواهد بود و دادگاه‌ها شاهد را به‌هیچ‌وجه بازداشت نمی‌کنند، بنابراین چون جلب شاهد از حوزه قضایی به حوزه قضایی دیگر مستلزم بازداشت وی است؛ بنابراین دادگاه‌ها برای استماع اظهارات شاهد نیابت قضایی تفویض می‌کنند. (مجموعه نشست‌های قضایی مسائل آیین دادرسی کیفری ۱، ۱۳۸۷، ص ۶۰۷، نشست قضایی دادگستری زرین‌دشت، دی ۸۰)

همان گونه که ملاحظه می‌شود، منشور شهود برخلاف قانون آ.د.ک که فقط در یک ماده آن‌هم به‌طور کلی به داشتن رفتار مناسب با همه مراجعین به دستگاه عدالت اشاره کرده است، در چندین استاندارد به‌طور خاص و جزئی چگونگی برخورد با شهود را تشریح کرده است که این می‌تواند نشان از اهمیت این موضوع در این سند باشد. در رویه قضایی انگلیس نیز به جهت اهمیت احترام به شهود، دادگاه‌ها وی را ملزم و مجبور به ادای شهادت نمی‌کنند و وی را از کلیه حقوق و امتیازات متهم برخوردار می‌سازند (انصاری، ۱۳۸۰، ص ۲۶۷). رویه قضایی این کشور برای حقوق و آزادی‌های فردی، احترام ویژه‌ای قائل است و هرگونه اقدام خودسرانه در جهت محدود کردن حقوق شهود قابل مجازات است (انصاری، ۱۳۸۰، ص ۳۷۳).

با توجه به اینکه رفتار ناصحیح و غیر محترمانه و یا بی‌توجهی به شاهد، ممکن است باعث منصرف شدن او از ادامه همکاری با نظام عدالت کیفری شود، داشتن رفتار مناسب - غیر از اینکه از حقوق اساسی و انسانی شاهد محسوب می‌شود - می‌تواند در ایجاد اشتیاق و رغبت برای ادامه همکاری، بسیار تأثیرگذار باشد؛ و شاید به خاطر همین اهمیت و تأثیرگذاری باشد که منشور شهود در استانداردهای متعددی به آن اشاره کرده و توجه به‌سزایی به آن مبذول داشته است.

۳-۲. اطلاع‌رسانی به شهود

اطلاع‌رسانی به شاهد و به‌روز نگه داشتن وی در مورد وقایع و جریانات پیش‌رو، می‌تواند در ایجاد آسودگی خاطر و آرامش روانی در او، تأثیرگذار باشد. با آگاه کردن وی از فرآیندی که پیش‌رو دارد و سلسله‌مراتبی که با آن‌ها در ارتباط خواهد بود و یا نهادهایی که می‌توانند به او کمک کنند و هر نوع تغییر در جریان پرونده، می‌تواند به آمادگی ذهنی شهود برای ورود به سیستم عدالت کیفری کمک کند؛ این آمادگی ذهنی می‌تواند از اضطراب شاهد - به‌ویژه اگر هیچ‌گاه گذر او به مراجع قضایی نیفتاده باشد - بکاهد. منشور شهود به اطلاع‌رسانی به شهود از بدو ورود آن‌ها به اداره پلیس تا پایان دادرسی توجه داشته است.

پلیس ملزم خواهد بود از همان ابتدا که شهود و مطلعان، جرم یا واقعه‌ای را به پلیس گزارش می‌دهند، توضیحاتی درباره اینکه چگونه می‌خواهد با موضوع برخورد کند و اینکه حدوداً - با توجه به قرائن - موضوع تا چه مدت به انجام خواهد رسید، ارائه دهد. پلیس بعد از ارائه اطلاعات لازم برای راهنمایی شهود، باید یک کد پیگیری کیفری به او بدهد و شخص یا نهادی را همچون افسران حمایت از شهود^۱ یا واحد مراقبت از شهود^۲، به عنوان رابط به منظور پرس‌وجو و راهنمایی بیشتر معرفی کند.

طبق این منشور، پلیس باید در طول تحقیق از جرم، شهود را از جریان پرونده مطلع نگه دارد. این وظیفه در زمان جریان پرونده در دادگاه، به عهده اعضای دفتر شهود خواهد بود. بعد از اتمام رسیدگی نیز واحد مراقبت از شهود و پلیس (در برخی پرونده‌ها)، شهود را از نتیجه پرونده و در صورت اقتضاء از حکم مطلع خواهند کرد. در صورتی که شخص، شاهد دفاع کننده باشد وظایف مذکور در بالا، بر عهده وکیل مدافع - تا جایی که وظایف حرفه‌ای آن‌ها اجازه دهد - خواهد بود.

نام و جزئیات ارتباط با افسران مراقبت از شهود و یا در برخی پرونده‌ها افسران پلیس، به عنوان نقطه ارتباطی شهود برای سؤال‌ها، درخواست‌ها و نگرانی‌هایی که دارند در اختیار شهود قرار داده خواهد شد.

واحد مراقبت از شهود یا در برخی پرونده‌ها پلیس، وکلای مدافع، اعضای HMCTS، اعضای دفتر شهود، هریک برای کمک به آمادگی شهود برای حضور در دادگاه، اطلاعاتی به نحو ذیل به آن‌ها ارائه خواهند داد، یا جایی که این اطلاعات می‌تواند یافت شود به آن‌ها معرفی خواهند کرد.

- توضیح علامت‌ها، برای کمک به شهود در پیدا کردن مسیر اطراف، در هنگام ورود آن‌ها به دادگاه

1. Witness care officer
2. Witness care unit

- اطلاعاتی درباره فرآیند و چیدمان (ترتیب) دادگاه
- ارائه یک کپی از خدمات شهود مستقر در دادگاه، قبل از دادرسی
- فرصت دیدن دادگاه قبل از دادرسی
- اطلاعاتی درباره مکان دادگاه و خطوط حمل و نقل، حمایت‌ها و تسهیلات در دسترس در دادگاه مانند غذا و نوشیدنی، نواحی مستقل برای انتظار، تدابیر اتخاذی برای افراد ناتوان.
- اطلاعاتی برای شهود زیر ۱۸ سال با ارائه بسته شهود جوان
- اطلاعاتی درباره آیین‌نامه بزه‌دیدگان؛ اگر شاهد هم‌زمان بزه‌دیده نیز هست.

ملاحظه می‌شود که این سند در جهت حمایت از شهود و ایجاد آرامش روانی در آن‌ها، به آگاه ساختن و پاسخ به پرسش‌های آن‌ها توجه ویژه‌ای مبذول داشته است؛ که این امر می‌تواند در کاهش استرس و ترغیب آن‌ها به همکاری به نظام عدالت کیفری مؤثر واقع شود. در رویه قضایی انگلیس، شاهد مثل متهم فرض می‌شود و از حقوق حمایتی مشابه وی برخوردار است که پلیس قبل از شروع به تحقیق و بازجویی از شهود، آن را به شاهد تفهیم می‌کند و اگر چنین نکند، صورت جلسه تنظیمی توسط وی قابل ابطال در دادگاه خواهد بود و قاضی در جلسه دادگاه و در اجرای اختیار پیش‌بینی شده برای وی در ماده ۷۸ قانون پلیس و ادله کیفری، مبنی بر رد دلیلی که در فرآیندی نادرست و فریبکارانه اخذ گردیده است، صورت مجلس تنظیمی توسط پلیس را ابطال می‌نماید (گودرزی بروجردی و مقدادی، ۱۳۸۴، ص ۱۰۳).

منشور حقوق شهروندی در مواد ۲۲ و ۲۳، حق آگاهی شهروندان و وظیفه مقامات و مأموران اداری در پاسخ‌گویی و راهنمایی به شهروندان را مورد توجه قرار داده است. در قانون آیین

۱. ماده ۲۲ منشور حقوق شهروندی: «حق شهروندان است که از تصمیمات و اقدامات اداری که به‌نوعی حقوق و منافع مشروع آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند، آگاه شوند.»

۲. ماده ۲۳ منشور حقوق شهروندی: «مقامات و مأموران اداری باید در روابط خود با شهروندان پاسخگو و قابل دسترس باشند و چنانچه درخواستی را رد کنند باید حسب تقاضا، به‌صورت مکتوب پاسخ داده و حداکثر راهنمایی را در چارچوب صلاحیت‌های خود ارائه نمایند.»

دادرسی کیفری، به طور موردی و جزئی، آن گونه که در منشور شهود آمده، به این امر اشاره نشده است؛ بلکه فقط در ۲ ماده از آن سخن به میان آمده است که یکی به ارائه احضاریه به شهود برای اطلاع آن‌ها از زمان و مکان برگزاری جلسه دادگاه^۱ و دیگری به آگاه کردن شهود از حقوق خود در فرآیند دادرسی مربوط می‌باشد.^۲ در آیین‌نامه اجرایی حمایت از شهود و مطلعان نیز که در سال ۱۳۹۴ به تصویب رسیده، اگرچه طبق ماده ۲ این آیین‌نامه، واحدی به نام واحد حمایت از شهود برای انجام امور مقرر در آیین‌نامه تأسیس خواهد شد اما راهنمایی و مشاوره و اطلاع‌رسانی به شهود جزء امور مقرر در این آیین‌نامه ذکر نشده است.

۳-۳. عدم افشای اطلاعات خصوصی

در طول مدتی که شهود برای ارائه شهادت به سیستم عدالت کیفری رفت و آمد دارند و با مقامات و مسئولان آن (اعم از پلیس، بازپرس، دادستان، قاضی، وکیل، نهادهای حمایت از شهود و ...) در ارتباط هستند، آن‌ها ممکن است متوجه برخی اطلاعات خصوصی مربوط به شهود (مثل داشتن سابقه کیفری، داشتن بیماری یا مشکل خاص و ...) شوند یا خود شهود برای ارائه شهادت به نحو بهتر ناچار به ارائه برخی اطلاعات شخصی خود (مثل مشکل شنوایی، بی‌سواد بودن یا نیاز به وقفه‌های مکرر و ...) باشند؛ در حالی که ممکن است این اطلاعات را جزء اسرار و حریم خصوصی خود بدانند و از اطلاع یافتن دیگران نسبت به آن‌ها گریزان باشند. (فرهادی، ۱۳۸۶، ص ۱۹۹) بنابراین برای ایجاد آسودگی روانی در شهود، باید به آن‌ها این اطمینان را داد که حریم خصوصی آن‌ها محفوظ خواهد ماند.

منشور شهود به این امر توجه داشته و در پاراگراف دوم از استاندارد ۵ چنین مقرر داشته است: «جزئیات شخصی شما جز در مواردی که مربوط به پرونده باشد، فراتر از چارچوب کارگزاران

۱. مواد ۲۰۴ و ۱۷۰ ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲

۲. ماده ۶ ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲

عدالت کیفری و سازمان‌های حمایت‌کننده مربوطه پخش نخواهد شد. در صورت انتشار این اطلاعات جز در مواردی که الزام قانونی وجود داشته باشد، اجازه شما کسب خواهد شد.» بنابراین شهود در ارائه اطلاعات خصوصی مثل مشکل شنوایی، نیاز به وقفه‌های مکرر و ... که ممکن است بر تصمیم دادگاه در رابطه با مراقبت از نیازهای آن‌ها تأثیرگذار باشد، نباید احساس شرمساری کنند و با آسودگی خاطر به اظهار آن‌ها بپردازند.

در قانون ایران، می‌توان تحت شمول قواعد کلی، شهود را از محفوظ ماندن اسرارشان آسوده خاطر کرد. ماده ۳۹ منشور حقوق شهروندی مقرر می‌دارد: «حق شهروندان است که از اطلاعات شخصی آن‌ها که نزد دستگاه‌ها و اشخاص حقیقی و حقوقی است، حفاظت و حراست شود. در اختیار قرار دادن و افشای اطلاعات شخصی افراد ممنوع است و در صورت لزوم به درخواست نهادهای قضایی و اداری صالح، منحصرأ در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرد. هیچ مقام و مسئولی حق ندارد بدون مجوز صریح قانونی، اطلاعات شخصی افراد را در اختیار دیگری قرار داده یا آن‌ها را افشاء کند.» مواد ۱۴ و ۷ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲ و بند ۱۱ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳^۲ و مهم‌ترین آن‌ها ماده ۹۱ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲ می‌تواند از جمله مقرراتی باشد که به این امر پرداخته است. ماده ۹۱ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲ مقرر می‌دارد: «... کلیه اشخاصی که در جریان تحقیقات مقدماتی حضور دارند موظف به حفظ این اسرار هستند و در صورت تخلف، به مجازات جرم افشاء اسرار شغلی و حرفه‌ای محکوم می‌شوند.»

۱. ماده ۴ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲: «... ورود به حریم خصوصی اشخاص جز به حکم قانون و با رعایت مقررات و تحت نظارت مقام قضائی مجاز نیست و در هر صورت این اقدامات نباید به گونه‌ای اعمال شود که به کرامت و حیثیت اشخاص آسیب وارد کند.»
 ۲. بند ۱۱ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵: «... از کنجکاوی در اسرار شخصی و خانوادگی و سؤال از گناهان گذشته افراد و پرداختن به موضوعات غیر مؤثر در پرونده موردبررسی، احتراز گردد.»

۳-۴. امکان ارتباط مؤثر و انتقال مطلب

یکی از خواسته‌های درونی شهود است که بدون هیچ گونه مانعی با دنیای پیرامون خود ارتباط مؤثری برقرار نمایند. نخستین شرط برای تحقق چنین ارتباط مؤثری فهم زبان حاکم بر جلسه است. اگر شاهد با زبان حاکم بر جلسه بیگانه باشد و یا به دلیل مشکلات جسمی نتواند با محیط حاکم بر جلسه ارتباط برقرار کند، نظام عدالت کیفری در جهت تأمین آرامش و رضایت خاطر شاهد باید امکانات مؤثر برای برقراری این رابطه را فراهم نماید.

نیاز به مترجم برای افراد لال یا ناشنوا یا افرادی که به دلیل پایین بودن سطح سواد یا هر دلیل دیگری، متوجه سخنان طرف مقابل نمی‌شوند و نیاز است شخصی مطالب را برای آن‌ها روشن و تفهیم کند، هماهنگ کردن تاریخ رسیدگی و استماع شهادت با زمان شهود و در نظر گرفتن آمادگی آن‌ها در تعیین وقت، فرصت تجدید انرژی، فراهم کردن امکان نشستن در سالن عمومی دادگاه برای همراهان شهود، فراهم کردن امکان شکایت در صورت عدم رضایت از خدمات دریافتی و ... بخشی دیگر از اقدامات حمایتی از شهود می‌باشند.^۱

بند ششم از استاندارد ۱۳ منشور شهود در راستای حمایت از شهود مقرر داشته: «شما هر زبان یا هر نیاز ارتباطی که داشته باشید، دادستان یا وکلای مدافع، یک مترجم معتبر یا یک میانجی ثبت شده^۲ یا دیگر مساعدت‌کننده‌ها را برای شما فراهم خواهند کرد؛ به شرطی که این نیازها جلوتر شناسایی شود.»

در قانون آیین دادرسی کیفری ایران نیز در مواد ۲۰۰ و ۲۰۱ به تعیین مترجم اشاره شده است. برای حمایت و ترغیب شهود و جلوگیری از اتلاف وقت آن‌ها و به منظور کاهش تمام انتظارهای غیرضروری، در تعیین زمان رسیدگی، همه افراد درگیر در پرونده، سعی خواهند کرد تا تاریخی را که شهود برای ارائه شهادت و حضور در دادگاه، درخواست کرده‌اند، برای دادرسی تعیین

۱. برای اطلاع بیشتر به "A Practical approach to criminal procedure, 2006" مراجعه شود.

۲. استاندارد ۱۶ پاراگراف سوم: اگر با مساعدت میانجی‌های ثبت شده با شما موافقت شده باشد، نقش آن‌ها این است تا امکانی را فراهم کنند که شما قادر به فهم سؤال‌های پرسیده شده و دادگاه نیز قادر به فهم پاسخ‌های شما باشد.

شود؛ همچنین آن‌ها شهود را برای زمانی که قصد دارند به دادگاه بروند، آماده خواهند کرد. علاوه بر تسهیلات فوق‌الذکر، این امکان فراهم است تا در صورت نارضایتی شهود از سطح خدمات دریافتی از هر ارائه‌کننده خدمات، قادر به طرح و ارائه شکایت از طریق رابط موجود در آن ارائه‌کننده خدمات و یا بخش داخلی شکایت‌های آن باشند.

۴. تسهیلات ویژه برای شهود با شرایط خاص

در قسمت قلمرو حمایت از شهود گفته شد که محدوده حمایت از شهود، بستگی به نیازهای آن‌ها خواهد داشت. به عبارت دیگر، باید با توجه به نیازهای شهود، تمام تدابیر لازم و مناسب برای حمایت از آن‌ها به عمل آید.

بدیهی است تمام شهود نیازهای یکسانی نخواهند داشت و هر یک با توجه به اوضاع و احوال و موقعیتی که در آن قرار دارند، نیازهای حمایتی متفاوتی خواهند داشت؛ اما در این میان، تفاوت شرایط برخی از شهود، آن‌ها را در مقایسه با دیگر شهود، مستحق حمایت‌های خاص و اقدامات ویژه‌ای می‌سازد.

در منشور شهود از این افراد تحت عنوان شهود آسیب‌پذیر و مرعوب^۱ نام برده شده است. در این سند، از افراد واجد شرایط برای اقدامات ویژه یا همان شهود آسیب‌پذیر و مرعوب بدین گونه نام برده شده است:

«در موارد زیر شهود آسیب‌پذیر محسوب می‌شوند:

۱- همه افراد زیر ۱۸ سال؛

۲- افرادی که کیفیت شهادت آن‌ها تحت تأثیر یک اختلال روانی^۲ باشد؛^۳

۳- وجود یک اختلال عمده در هوش و کارکرد اجتماعی؛

1. Vulnerable and intimidated witnesses
2. Mental disorder

۳. در چارچوب مفاد قانون سلامت روانی ۱۹۸۳

۴- وجود یک ناتوانی یا اختلال جسمانی در شاهد؛

همچنین شهود در موارد زیر، به صورت اتوماتیک مرعوب محسوب می شوند:

- ۱- شاهد، خود بزه دیده‌ی یک جرم جنسی^۱ یا قاچاق انسان^۲ باشد؛
- ۲- شاهد جرایم انجام شده با چاقو یا تفنگ؛
- ۳- کیفیت شهادت شاهد، احتمالاً تحت تأثیر ترس و اضطراب او از ارائه شهادت در دادگاه باشد.

در صورتی که شهود مشمول موارد مذکور در فوق باشند، برای ارائه شهادت بهتر مستحق اقدامات خاصی خواهند بود.^۳

1. Sexual offence

2. Human trafficking

۳. استاندارد ۸ پاراگراف دوم: اگر شما یک شاهد آسیب پذیر یا مرعوب تشخیص داده شدید و یا اینکه شما شاهدی با نیازهای حمایتی خاص هستید، واحد مراقبت از شهود، با شما درباره نگرانی هایتان برای حضور در دادگاه (مثلاً: تمام ترس های مربوط به امنیت شما) گفتگو و ارزیابی کاملی از نیازهای شما به منظور اعمال تدابیر خاص برای کمک به ارائه شهادت بهتر در دادگاه، به عمل خواهد آورد. اگر شما شاهد دفاع کننده هستید، حمایت ها و اطلاعات مذکور، توسط وکیل دفاع کننده ارائه می شود.

استاندارد ۹ قسمت پایانی پاراگراف دوم: اگر شما یک شاهد آسیب پذیر یا مرعوب هستید یا شاهد یک جرم جدی هستید، تاریخ دادرسی برای یک روز خاص تعیین خواهد شد.

استاندارد ۹ پاراگراف سوم: اگر شما یک شاهد آسیب پذیر یا مرعوب هستید، دادستان یا وکیل مدافع، از دادگاه درخواست خواهند کرد تا در هنگام تعیین زمان و تاریخ استماع، پرونده شما را در اولویت قرار دهد تا زمان تأخیر و انتظار شما برای روز دادرسی به حداقل برسد.

استاندارد ۱۳ بند سوم: اگر شما یک شاهد آسیب پذیر یا مرعوب هستید، تمام تلاش ها ایجاد خواهد شد، برای تضمین اینکه شهادت شما بدون معطلی ارائه شود.

استاندارد ۱۴ پاراگراف دوم: زمانی که در دادگاه نگرانی های خاصی بالا می گیرد، کارکنان HMCTS و امنیت دادگاه، اطمینان خواهند داد که اقدامات امنیتی مناسب و مقتضی در دادگاه برای شهود آسیب پذیر یا تهدید شده وجود دارد.

استاندارد ۱۴ پاراگراف سوم: اگر شما یک شاهد آسیب پذیر یا مرعوب هستید، شما می توانید قرار بگذارید تا زمانی که برای ارائه شهادت به شما نیاز شود، در مکان مستقلی نزدیک دادگاه منتظر بمانید.

اگرچه در بسیاری از متون قانونی به صورت عام به تسهیلات ویژه برای کودکان، زنان و افراد معلول و سالمند اشاره شده است^۱؛ اما در قانون آیین دادرسی کیفری به طور خاص این دسته از افراد به عنوان شاهد مورد توجه قرار گرفته و به صورت تمثیلی از برخی از آن‌ها نام برده شده است. ماده ۲۱۶ این قانون مقرر می‌دارد: «در صورتی که شاهد یا مطلع به عللی از قبیل بیماری یا کهولت سن نتواند حاضر شود و یا تعداد شهود یا مطلعان، زیاد و در یک یا چند محل باشند و همچنین هرگاه اهمیت و فوریت امر اقتضاء کند، باز پرس در محل حضور می‌یابد و مبادرت به تحقیق می‌کند.» در مورد مرحله دادگاه نیز ماده ۳۲۱ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲ مقررهای مشابه را ذکر کرده است.

علت اتخاذ چنین اقدامی توسط قانون‌گذار در ابتدا این بوده است که اگر شهود نتوانند در دادگستری به منظور ادای شهادت حاضر شوند، به طریق دیگری شهادت آنان اتخاذ گردد (Valette, 2007: 219) و قاضی تحقیق باید به منظور اجتناب از وقفه در امر تولید یا خدمات‌رسانی، خود به محل رفته و اظهارات آنان را استماع کند (آشوری، ۱۳۸۳، ص ۹۷). اگرچه مواد مذکور فقط یک راه‌حل ارائه داده‌اند، اما با توجه به مواد دیگری هم چون بند پ ماده ۲۱۴ ق.آ.د.ک و تبصره ۲ ماده ۲۰۴ ق.آ.د.ک^۲، می‌توان از طریق وسایل ارتباط از راه دور نیز شهادت را اخذ کرد. لازم به ذکر است که این روش اخذ شهادت می‌تواند به دلایل دیگری همچون حمایت روانی از شاهد^۳، حمایت از تمامیت جسمانی شاهد^۴ و حتی حمایت مالی از وی صورت گیرد.

۱. به مواد ۳، ۴، ۵، ۳۲، ۴۵، ۳۴ منشور حقوق شهروندی رجوع شود.

۲. حضور مقام قضایی در محل

۳. در صورتی که دلیل پرونده منحصر به شهادت شهود و مطلعان نباشد، تحقیق از آنان می‌تواند به صورت الکترونیکی و با رعایت مقررات راجع به دادرسی الکترونیکی به عمل آید.

۴. برای جلوگیری از دیدار متهم و یادآوری خاطره تلخ صحنه جرم و ارائه شهادت در آرامش و بدون ترس

۵. در مواقعی که در رویارویی آن‌ها با یکدیگر احتمال صدمه به شاهد وجود دارد.

رویه قضایی موجود در انگلیس در راستای حمایت از کودکان، به گونه‌ای است که آن‌ها در حالی که از دید متهم پنهان هستند قادر به ارائه شهادت خواهند بود. به آن‌ها اجازه داده می‌شود از طریق لینک زنده تلویزیونی و یا فیلم ضبط شده شهادت خود را ارائه دهند (www.iclr.co.uk.law [ICLR] reports & case law search).

برآمد؛

با توجه به اهمیت و نقش شاهد در فرآیند دادرسی کیفری، در دو نظام حقوقی ایران و انگلستان توجه ویژه‌ای به مقوله‌ی حمایت از شهود گردیده است. با این وصف هر دو نظام حقوقی می‌توانند از نقاط قوت دیگری بهره‌ی شایانی ببرند.

هرچند تحولات قانونی در حقوق ایران به‌ویژه قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ و آیین‌نامه اجرائی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴ گام‌های مثبتی در زمینه‌ی حمایت از شهود برداشته است، ولی تا رسیدن به حمایتی جامع، فراگیر و کارآمد فاصله‌ی زیادی وجود دارد. بر این اساس موارد و نکات ذیل در تطبیق دو نظام حقوقی دارای اهمیت است:

نخست، متون و اسناد حقوقی روشن مبنی بر حمایت‌های لازم از شهود، امری مقدماتی و لازم است. ولی برای اینکه این فرآیند تکمیل گردد، تأمین دو خواسته مهم است. از یک سو باید در این قوانین به صورت شفاف و با ذکر تمامی جزئیات و با ضمانت اجرای مناسب، جنبه‌های مختلف حمایت تبیین گردد. بر این اساس شأن منشور حمایت از شهود در حقوق انگلستان و آیین‌نامه اجرائی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴ در حقوق ایران در کنار قوانین عمومی و اصلی، بیان جزئیات و به‌ویژه موارد و استانداردهای رفتاری بوده است؛ اما منشور حمایت از شهود با تفصیل و بیان جزئیات به‌خوبی توانسته است نقش خود را در این زمینه ایفا کند، اما از حیث ضمانت اجرا به نظر می‌رسد که آیین‌نامه اجرائی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴ در مقام مقایسه با منشور حمایت از شهود که جنبه‌ی ارشادی دارد، از موقعیت بهتری برخوردار است.

از سوی دیگر برای حسن اجرای تدابیر فوق، ضروری است که فرهنگ سازمانی متناسب در ارکان اجرایی، پلیسی و قضائی ایجاد گردد. تا زمانی که دغدغه‌ی متصدیان امر، اجرای تمام و کمال تدابیر حمایتی فوق نباشد، نمی‌توان امید به اتخاذ سیاست حمایتی فراگیر از شهود داشت. دوم، از حیث حمایت مادی اختصاص مأموران اختصاصی در این زمینه و نیز اتخاذ تدابیری مانند، تغییر قیافه، تغییر فرکانس صدا می‌تواند از جمله اقدامات مهم در جهت حمایت از تمامیت جسمانی و مادی شهود قلمداد گردد که در منشور حمایت از شهود با تفصیل بیشتری مورد توجه قرار گرفته است. استفاده از مکان‌های اختصاصی در محیط دادگاه و خارج آن و نیز تفاوت مسیر تردد شهود با متهمان نیز می‌تواند از جمله تدابیر احتیاطی در این زمینه مورد توجه قرار گیرد. موضوع مهم دیگر جبران خسارات وارده بر شهود از حیث مادی است که با توجه به مشارکت شاهد در فرآیند کشف جرم که مقوله‌ای مرتبط با امور عمومی است، به نظر می‌رسد جبران هزینه‌ها در بدو امر باید متوجه دولت به‌عنوان نماینده عموم مردم در تأمین امنیت، باشد. تحمیل چنین هزینه‌ها بر بزه‌دیدگان، موجبات نارضایتی آن‌ها را فراهم می‌کند.

سوم، از حیث حمایت‌های معنوی، منشور حمایت از شهود به تفصیل مصادیق این حمایت را از بدو ورود شاهد به فرآیند کیفری تا انتها مشخص و معین کرده است. این حمایت‌ها به‌مثابه‌ی کد رفتاری‌ای می‌ماند که در ارتقای عملکرد متصدیان اجرایی و از جمله مقامات پلیسی و قضایی می‌تواند مؤثر واقع گردد. انجام مشاوره‌های مربوط به منظور کاهش استرس و ترس شاهد و همراهی وی می‌تواند نقش مهمی در آرامش روحی و روانی شاهد ایفاء نماید.

یکی از حلقه‌های مفقوده در تأمین امنیت روانی شهود، اهتمام به آموزش کارکنان واحدهای مستقیم مرتبط با شهود است. چگونگی تعامل کارکنان ذی‌ربط با شهود از حیث روان‌شناختی می‌تواند عامل مهمی در تقویت رویکرد حمایتی نظام عدالت کیفری نسبت به شهود به‌شمار آید. از سوی دیگر اطلاع‌رسانی به‌موقع و همه‌جانبه در خصوص سیر رسیدگی به پرونده نیز در تقویت آرامش درونی شاهد مؤثر است.

چهارم، حمایت افتراقی و اختصاصی از شهود جرائم خشونت بار و سازمان یافته از نوآوری های منشور حمایت از شهود در حقوق انگلستان قلمداد می شود که ضروری است در تحولات تقنینی بعدی در نظام حقوقی ایران مورد توجه مضاعف قرار گیرد، زیرا با توجه به ریسک بالای خطرات احتمالی در این دسته از جرائم و نیز اهمیت کشف جرم، ضروری است که گستره ی حمایت ها از شهود گسترده تر و از تنوع بیشتری برخوردار گردد.

بر این اساس به نظر می رسد که باید در اصلاحات بعدی مورد نظر در قانون آیین دادرسی کیفری و آیین نامه اجرایی حمایت از شهود و مطلعین، بیان شفاف و جزئیات موارد بالا مورد توجه قرار گیرد. یکی از نکات شایان توجه در این خصوص این است که راهکارها و ابزارهای اجرائی و بومی و متناسب با شرایط و ظرفیت کشور برای عملیاتی کردن رویکردهای حمایتی، مورد التفات قرار بگیرد.

Archive of SID

منابع

فارسی

- آخوندی، محمود (۱۳۷۲)، آیین دادرسی کیفری، جلد ۲، چاپ ۳، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- آشوری، محمد (۱۳۸۳)، آیین دادرسی کیفری، جلد ۲، تهران: انتشارات سمت.
- انصاری، ولی... (۱۳۸۰)، حقوق تحقیقات جنایی (مطالعه تطبیقی)، تهران: سمت.
- امامی، سید حسن (۱۳۴۶)، حقوق مدنی، جلد ۶، تهران: سازمان انتشارات ابوریحان.
- باقری نژاد، زینب (۱۳۹۵)، حمایت از شهود در حقوق ایران، فرانسه و اسناد بین‌المللی: در پرتو قانون جدید آیین دادرسی کیفری، تهران: نشر خرسندی.
- باقری نژاد، زینب (۱۳۸۷)، «حمایت از شهود در فرآیند کیفری»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال سوم، شماره ۶: ۱۳۹-۱۱۱.
- باقری نژاد، زینب، (۱۳۸۷)، مبانی حمایت از شهود و جایگاه آن در حقوق کیفری ایران و اسناد بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۷۴)، ترمینولوژی حقوق، چاپ هفتم، تهران: کتابخانه گنج دانش.
- جمعی از نویسندگان (۱۳۸۲)، ادله اثبات دعاوی کیفری، مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
- جی.آر. اسپنسر (۱۳۸۴)، آیین دادرسی کیفری در انگلستان، مترجمان محمدرضا گودرزی بروجردی و لیلا مقدادی، تهران: انتشارات جنگل.

- حسامی، زهرا (۱۳۸۷)، *تضمینات حقوق بشری تحقیقات مقدماتی دادرسی کیفری ایران و سوریه*، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- زراعت، عباس؛ حاجی زاده، حمیدرضا (۱۳۸۸)، *دله اثبات دعوا*، کاشان: نشر قانون مدار.
- شهید ثانی (۱۳۸۹)، *منتخب المباحث الروضه البهیة*، ترجمه رضا شکری، چاپ پنجم، تهران: نشر پردازش.
- غلامپور، مهدی؛ تدین، عباس (۱۳۹۲)، «جلب شاهد از منظر حقوق ایران و اسناد بین المللی؛ از هست ها تا بایدها»، پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره ۸: ۱۷۵-۲۰۰.
- فرهادی، جمشید (۱۳۸۶)، *حمایت از حریم خصوصی اشخاص در تحقیقات مقدماتی دادرسی کیفری*، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- کاظمی، علی؛ طهماسبی، جواد (۱۳۹۰)، «حمایت از شهود در لایحه آیین دادرسی کیفری»، *مجله کار آگاه*، سال چهارم، شماره ۱۵: ۴۴-۲۳.
- لوك، والین (۱۳۸۵)، «قربانیان و شهود در حقوق بین الملل؛ از حق حمایت تا حق بیان»، ترجمه دکتر توکل حبیب زاده و مجتبی جعفری، *مجله حقوقی*، نشریه مرکز امور حقوقی بین المللی ریاست جمهوری.
- معاونت آموزش قوه قضاییه (۱۳۸۷)، *مجموعه نشست های قضایی مسائل آیین دادرسی کیفری*، ۱، تهران: انتشارات جاودانه.
- معین، محمد (۱۳۷۱)، *فرهنگ فارسی معین*، تهران: انتشارات امیر کبیر.
- مهر آذین، امین (۱۳۹۴)، *حمایت از کرامت انسانی در تحقیقات مقدماتی دادرسی کیفری*، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.

- مؤذن‌زادگان، حسنعلی؛ رئوفیان نائینی، حمید (۱۳۸۹)، «حمایت از امنیت شهود در فرآیند دادرسی کیفری»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی، شماره ۵۶: ۲۲۶-۲۰۳.

انگلیسی

- Gautav Gupta, Nishant (2001), *Report on Protection of witnesses*, new Dehli: National law Institute university.
- John Sprack (2006), *A Practical approach to criminal procedure*, Oxford university press.
- Martin Hannibal, Lisa Mountford (2010-2011), *Criminal litigation handbook*, Oxford university press.
- Valette, Vanessa (2007), *Procédure pénal*, paris, Ellipses.

وبسایت‌ها

- [www.OxfordDictionaries.com/Definition of witness in English](http://www.OxfordDictionaries.com/Definition%20of%20witness%20in%20English)
- www.gov.uk/going-to-court-victim-witness
- www.gov.uk/government/publications/humanitarian-assistance-in-emergencies
- www.yourrights.org.uk (yourrights in court as a witness)
- www.iclr.co.uk.law reports & case law search [ICLR].

Comparative Study of the Protection of Witnesses in the Code of Criminal Procedure of Iran and the Witnesses Charter of the UK

Gholamhussein kushki¹ – Zahra Amini²

(Received: 15/ 04/ 2017 - Accepted: 21/ 08/ 2017)

Abstract

The witness is remembered as the eyes and ears of the criminal justice system; the participation of witnesses makes it possible to discover the crime and ultimately bring security to the community. Therefore, the adoption of protectionist policies could be considered as a ground for the active participation of witnesses in the criminal process. Hence, in English law, a document has been allocated in order to appropriate rules of conduct for witnesses with the general rules called "the Witness Charter." In this document, more clearly than the Code of Criminal Procedure (1392) and the Code of Practice for the Protection of Witnesses and Informants (1394), in the first step, the protection of the physical and material integrity of the witnesses, the rules for training, the assignment of special officers and the compensation of all damage inflicted on witnesses have been foreseen. On the other hand, in both systems, the rules and standards of conduct allocated aimed at protecting the spiritual integrity of the witness and rewarding his position in the criminal process, as well as providing advisory services and timely information and a fair and just treatment with the witness. In addition, in the UK legal system, there is a differential and specific support in the witnessing of violent and organized crimes. The allocation of effective enforcements in order to facilitate the process of support for witnesses is one of the most important needs of the legal system of the two countries.

Keyword: Supportive measures, Witnesses and Informers, The Witness Charter of the UK, The Code of Criminal Procedure

---

1. Assistant Professor in Criminal Law and Criminology, Allameh Tabataba'i University, Tehran.

2. Ph.D student in Criminal Law and Criminology, Tehran University, Tehran, Corresponding Author): zahraamini233@yahoo.com